

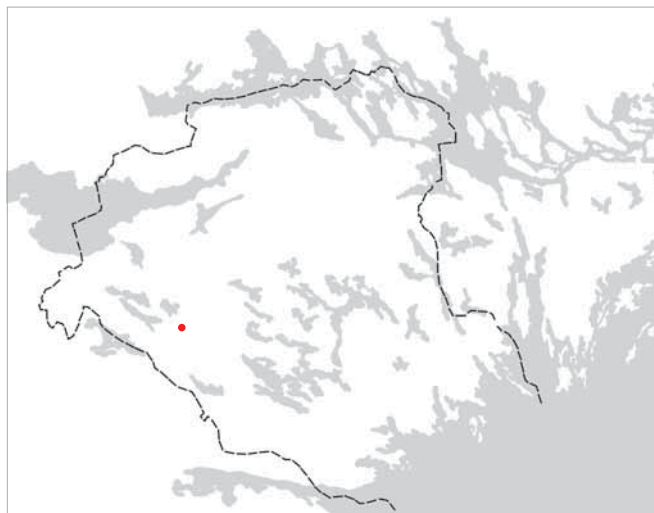
Arkeologisk förundersökning

Kvarts vid Glysas grav

Mesolitikum

Stora Malm 36:1, 233:1 & 282, Eriksberg 1:1, Stora Malms socken,
Katrineholms kommun, Södermanlands län.

Patrik Gustafsson

Arkeologisk förundersökning

Kvarts vid Glysas grav

Mesolitikum

Stora Malm 36:1, 233:1 & 282, Eriksberg 1:1, Stora Malms socken,
Katrineholms kommun, Södermanlands län.

Patrik Gustafsson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2009:10

© 2009 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkeologi@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Patrik Gustafsson
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01672.
Strandlinjekarta beräknad med en numerisk modell utvecklad vid SGU.
Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). Medgivande: Dnr 30-1495/2003.

Nyköping 2009

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte och metod 5

Syfte

Metod

Landskap 6

Natur

Kultur

Resultat 8

Inledning

Stora Malm 233:1

Stora Malm 282 & Stora Malm 36:1

Fyndmaterial

Utvärdering 10

Omfattning & karaktär

Datering

Vetenskaplig potential

Sammanfattning 11

Referenser 12

Administrativa uppgifter 12

Bilagor 13

1. Schakttabell

2. Ruttabell

3. Anläggningsregister

4. Fyndregister

5. Digitala Fastighetskartan (GSD). Skala 1:10 000

6. Situationsplan. Skala 1:500

7. Paleogeografisk karta (SGU). Skala 1:250 000

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Undersökningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sörmlands museum har under perioden 091109-091116 efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning av Stora Malm 282, Stora Malm 233:1 samt inom närområde till Stora Malm 36:1. Fornlämningarna är belägna inom område för ny vägsträckning, Eriksberg 1:1, Stora Malms socken, Katrineholms kommun i Södermanlands län (figur 1 & 3).

Den arkeologiska förundersökningen utfördes med anledning av att Vägverket Region Mälardalen avser att bygga en ny vägsträckning, *Östra förbifarten Katrineholm*. Inom arbetsområdet, som utgjordes av en cirka 50 meter bred korridor, var ovan berörda fornlämningar belägna.

Vägverket har ansökt, enligt 2 kap 12 § i Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m, om tillstånd för borttagande av dessa. Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§, Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m (1st dnr: 431-9888-2009). Kostnadsansvarig var Vägverket Region Mälardalen.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var arkeolog Patrik Gustafsson, Sörmlands museum. Vid fältarbetet deltog även arkeolog Mikael Nordin, Sörmlands museum.

Tidigare undersökningar

Den arkeologiska förundersökningen har föregåtts av ett antal arkeologiska insatser inom och i anslutning till det nu aktuella undersökningsområdet.

Tidigare har vägområdet utretts arkeologiskt i tre olika omgångar. Först genomfördes en inledande kart- och arkivstudie samt inventering under början av 1990-talet. Vid utredningstillfället utgjordes arbetsområdet av flera olika vägalternativ (Jacobsson 1994). Därefter gjordes en kompletterande utredning under början av 2000-talet. Anledningen var att ytterligare alternativa vägsträckningar tillkommit samt på grund av förändrade vägorrider (Kihlstedt 2003). År 2006 genomfördes ytterligare en kompletterande utredning etapp 1, med efterföljande utredning etapp 2, vilken även inkluderade sökschaktning. Syftet med etapp 2 var bland annat att fastställa status på tidigare påträffades objekt (Grusmark 2006). I samband med dessa utredningar påträffades bland annat den stenåldersboplats (Stora Malm 282) och den hålväg (Stora Malm 233:1) som nu berördes av den aktuella arkeologiska förundersökningen.

Därtill berördes även fornlämningsområdet till en sedan tidigare registrerad skeppsformig grav, kallad Glysas grav (Stora Malm 36:1). Graven är belägen

strax intill och nordväst om arbetsområdet och har tidigare undersökts av Ivar Schnell på 1930-talet. För mer information om de aktuella lämningarna, se även under rubriken Kultur här nedan.

Syfte och metod

Syfte

Syftet med förundersökningen av Stora Malm 282 var att fastställa och beskriva fornlämningens datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet inom vägarbetsområdet. Därtill skulle bevaringsförhållanden för organiskt material klargöras och om det fanns förutsättningar för att studera fornlämningens inre struktur, stenteknologi samt i vilken omfattning lämningen var skadad av tidigare verksamheter. Stora Malm 233:1 skulle dokumenteras, dateras samt infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Vad gäller undersökningen av fornlämningsområdet till Stora Malm 36:1, var syftet detsamma som för Stora Malm 282 med ett tillägg. Skulle eventuella lämningar kunna knytas till någon av de andra fornlämningsmiljöerna?

Därtill skulle resultatet även användas vid en bedömning av fornlämningarnas kunskapspotential för att bestämma inriktning och ambitionsnivå inför en särskild undersökning. Enligt länsstyrelsens kravspecifikation (daterad till den 2009-09-22) skulle även fornlämningarna om möjligt undersökas och dokumenteras till sin helhet inom ramen för förundersökningen.

Metod

Fältarbetet inleddes med att förundersökningsområdet och de olika fornlämningarna besiktades. Syftet var att bättre kunna planera det efterföljande schaktningsarbetet. Därefter avsågs Stora Malm 233:1 med hjälp av metalldetektor. Anledningen till förfarandet var att försöka fånga upp ett eventuellt fyndmaterial av metall i anslutning till hålvägen.

Efter den inledande besiktningen och detekteringen grävdes tre schakt (Schakt 1-3) för hand, cirka 2x1 meter stora, någorlunda jämt fördelade längs den del av Stora Malm 233:1 som låg inom vägarbetsområdet. Schakten grävdes i syfte att fånga upp information om lämningens bildningsprocess och för att påträffa daterande material.

Därefter öppnades totalt nio sökschakt upp med hjälp av grävmaskin för att fastställa fornlämningarnas rumsliga utbredning (schakt 4-12). Schaktens längder varierade mellan 12-42 meter och var drygt 1,5 meter breda. Schakten grävdes skiktvis och varje skikt rensades grovt för hand. Delar av de framschaktade ytorna finrensades därefter med skärslev till steril nivå, det vill säga till ett djup om cirka 0,10-0,15 meter. Fynd

markerades ut och mättes in. Sökschaktens syfte var att spåra ovan mark ej synliga lämningar, såsom anläggningar och fynd. I anslutning till rensfynden grävdes totalt 12 rutor om 1x1 meters storlek både i och utanför schakten för att styrka gjorda iakttagelser. Påträffat fyndmaterial samlades in under den arkeologiska förundersökningen. Innehållet i samtliga undersökta rutor torrsållades genom ett nät med 4 millimeters masktätthet. Även den jord som finrensades för hand sållades. Efter avslutat fältarbete lades schakten igen.

Samtliga schakt, anläggningar och fynd mättes in digitalt med totalstation. Inmätningarna har använts vid framställning av planbilder och översiktsskator. Schakt, rutor och anläggningar har dokumenterats i skrift och fotodokumenterats med digitalkamera.

Inga naturvetenskapliga analysmetoder användes vid den arkeologiska förundersökningen. Anledningen är att varken ben, träkol, metaller et cetera framkom vid förundersökningen.

Landskap

Natur

Förundersökningsområdet var beläget direkt nordöst om väg 52, cirka tre kilometer sydöst om Katrineholm. Ytan utgjordes av en tidigare skogsbevuxen sydvästsluttning belägen på den stora Katrineholmsåsen. Strax norr om förundersökningsområdet återfinns en större grustäkt. Området genomkorsas även av ett flertal stigar och vandringsleder, bland annat Sörmlandsleden. Ett karaktäristiskt drag för den här delen av Katrineholmsåsen är att den uppvisar en väl utbildad ryggsform.

I närområdet återfinns även flera dödisgropar, till exempel Skiren (SGU). Eftersom förundersökningsområdet är beläget på en isälvsavlagring (SGU) återfinns endast sorterade jordar här, från mycket finkornig sand till i stort sett rent grus samt framskyntande partier av rundade stenar. Undersökningsområdet var beläget mellan 45-55 meter över havet.

Kultur

Den övergripande fornlämningsmiljön i närområdet till förundersökningsområdet, kännetecknas främst av lämningar från stenålderns yngre del. Särskilt kan man framhålla lämningarna i Katrineholms västra och södra delar, till exempel det så kallade Mogetorphuset från tidigneolitikum (Katrineholm 1:2). Det förekommer även en del lösfynd i närområdet som generellt kan knytas till stenåldern (FMIS). Vanligen utgörs de av stenyxor av olika typer. Ett avvikande fynd har dock gjorts i Djulösjön i slutet av 1800-talet. Fyndet utgjordes av en dolk av älgben, som av utseendet att döma som skulle kunna härröra från mesolitikum (Arne 1909, s.3).

Inom det aktuella vägarbetsområdet, cirka 170 respektive 540 meter nordöst om Stora Malm 282, återfinns Stora Malm 283 och 284 som påträffades vid de tidigare utförda utredningarna. Bägge fornlämningarna bedömdes utgöras av stenåldersboplatser (Grusmark 2006). I övrigt finns en del mer tidsmässigt svårbedömda lämningar i närområdet, såsom fångstgropar, kolbottnar och hålvägar (FMIS).

Stora Malm 282 uppskattades vid den tidigare utförda utredningen till att vara cirka 30 meter i diameter stor (Grusmark 2006, s. 7ff). Vid utredningsgrävningen

Figur 2. Översiktsskild av förundersökningsområdet. SStora Malm 282 finns centralt i bild, hålvägen återfinns i bildens högra del och Glysas grav är belägen strax utanför bilden till höger närmast vägen. Bilden är tagen från nordöst. Foto: Patrik Gustafsson 2009, Sörmlands museum.

Figur 3. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Katrineholm 9G NO med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

öppnades cirka tio sökschakt upp i anslutning till ytan. I ett av schakten påträffades två kvartsavslag, varav det ena har slagits med bipolär metod och det andra med plattformsmetod. Lämningen bedömdes inte vara ytstor och var till sin helhet belägen inom vägarbetsområdet.

Genom vägarbetsområdet och den ovan beskrivna stenåldersboplatsen skär en hålväg, Stora Malm 233:1, nordvästlig-sydöstlig riktning. Hålvägen registrerades i samband med det första utredningstillfället (Jacobsson 1994). Enligt FMIS upphör hålvägen inom Stora Malm 282 och skall enligt beskrivningen vara cirka 75 meter lång, cirka 1-1,5 meter bred och cirka 0,10-0,20 meter djup. Vid det sista utredningstillfället omnämns däremot inte hålvägen. I rapporten kan man se att ett av sökschakten förlades rakt över lämningen. Bortsett från de två kvartsavslagen omnämns inga andra typer av lämningar i schaktet (Grusmark 2006, s. 7ff).

Vidare utmärks förundersökningsområdet av den välkända Glysas grav, en skeppsformig anläggning (Stora Malm 36:1). Lämningen är cirka 34 meter lång (sydöst-nordväst), fem meter bred och runt 0,4 meter hög med dubbel kantkedja uppbyggd av mellan 0,1-0,2 meter stora stenar (FMIS). Graven har varit känd

sedan åtminstone Rannsakingar efter antikviteter som utfördes på 1600-talet (Schnell & Ståhle 1938). Graven undersöktes år 1935 av Ivar Schnell, som efter undersökningen även rekonstruerade lämningen. Gravens namn härrör från en lokal tradition om att jättinnan Glisa skall vara begravd i skeppsättningen (Hjelmberg 1967:40f). Avståndet mellan förundersökningsområdet och Glysas grav är cirka 10 meter. Däremellan löper en mindre grusväg som går från väg 52 åt nordöst mot Glabol (se figur 3).

Resultat

Inledning

Inför den arkeologiska förundersökningen hade all skog avverkats och avlägsnats från området. Därefter besiktades de aktuella fornlämningarna.

Vid besiktningstillfället påträffades en cirka 2x1 meter stor (N-S) och cirka 1 meter djup grop, belägen i den södra delen av förundersökningsområdet (A1). Gropens innerväggar var delvis klädda med naturstenar, cirka 0,3 meter stora samt även betongplattor, utom i

Figur 4. Till vänster: A1, kajan sedd från norr. Närmast bild kan man se ingången. Foto: Patrik Gustafsson 2009, Sörmlands museum. Till höger: A2, den ena stenskodda gropen med en väl synlig järnkrampa i gropens mitt, här orangemålad inför skogsavverkningen. Foto: Patrik Gustafsson 2009, Sörmlands museum.

norr. I den norra änden av gropen återfanns vad som tolkades som en ingång. Mellan sju och tio meter sydväst om A1 påträffades två kraftiga stensatta gropar, närmast stolphålsliknande och cirka 1x1 meter stora (A2 och A3), belägna cirka fyra meter mellan varandra. De stensatta groparna var skodda med cirka 1x0,5 meter stora sprängstenar. I groparna stack även kraftiga järnkrampor upp. Därtill påträffades mellan 15 och 20 meter sydöst om A2 och A3 två större stenblock med järnbultar (A4 och A5). Dessa lämningar sammanfaller med en luftlinbana som är utmarkerad på häradskartan från år 1901 (RAK, se figur 4 & 5). I en skrift om Forssjö bruk framgår att det tidigare låg en så kallad spännstation till luftlinbanan på platsen. Linbanan byggdes år 1899 och revs år 1938 (Jansson 2000, s. 95). Gropen A1, har förmodligen utgjort en koja för den som skötte om spänningen av luftvajerarna. De stensodda groparna med krampor i, A3 och A4, lär ha utgjort fundamenten till spännanordningen (Jansson 2000, s. 96). Stenarna med järnbultarna, A4 och A5, kan ha utgjort stagfästen till linbanans stolpar.

Stora Malm 233:1

Fältarbetet fortsatte därefter med att hålvägen, Stora Malm 233:1, förundersöktes. Trots ett intensivt och noggrant eftersök med hjälp av karta och GPS kunde den inte lokaliseras. Vid besiktningstillfället noterades en mycket vag försänkning i markytan, cirka 7 meter lång, cirka 0,7 meter bred och 0,05-0,10 meter djup. Svackan var belägen strax utanför vägarbetsområdet i nordost, ungefär på den plats där hålvägen till delar var belägen enligt FMIS. Denna svacka skulle kunna vara anledningen till den tidigare gjorda bedömningen (Jacobsson 1994, s. 12f). Eftersom den delen låg utanför vägarbetsområdet har den inte undersökts närmare.

Den gav dock intryck av att vara naturlig till sin karaktär och utmärktes av en förändrad undervegetation. Det annars tätvuxna blåbärsriset byttes här ut mot en annan mer småväxt vegetation. Storleken på den noterade avvikelserna stämmer heller inte riktigt överens med beskrivningen i FMIS (se under Kultur här ovan).

Vid förundersökningen användes även metalldetektor, för lokalisera eventuella metallfynd i anslutning till bildningen, dock utan resultat.

I anslutning till den sedan tidigare registrerade hålvägen, öppnades totalt tre handgrävda schakt (S1-S3) över vad som i fält uppfattades vara försänkningar eller svackor i marken (se bilaga 6). Det vill säga försänkningar som skulle kunna ha föranlett den tidigare gjorda bedömningen av en hålväg. Inte heller nu framkom något som kunde styrka förekomsten av en sådan bildning. De uppmärksamade försänkningarna i markytan var naturliga och bestod bland annat av en gammal rotvälta samt förmultnade tjocka rötter. Det bör även påpekas att inga spår av hålvägen framkom i anslutning till den tidigare genomförda utredningsgrävningen (Grusmark 2006, s. 7ff).

Stora Malm 282 & Stora Malm 36:1

Därefter öppnades nio schakt upp om totalt 443 m² med hjälp av grävmaskin. Maskinen avlägsnade först förnaskiktet som var cirka 0,05 meter tjockt. Därefter följde ytterligare schaktning och handrensning med fyllhammare med efterföljande finrensning. Urlakningsskiktet (blekjorden) under förnan var cirka 0,05 meter tjockt. Jordmånen utgjordes av allt från finsand i söder till nästan rent grus i norr. Inom de centrala delarna av förundersökningsområdet återfanns rikligt med rundade

Figur 5. Utdrag från Häradskartan med förundersökningsområdet utmarkerat. Notera den raka linjen som går från Forssjö bruk i det nedre högra hörnet mot nordväst genom förundersökningsområdet. Linjen är den i texten omnämnda luftlinbanan. Skala 1:50 000. RAK.

stenar, vanligen mellan 0,10-0,30 meter stora. Därtill fanns inom i stort sett alla öppnade schakt förekomster av naturligt skarpkantade stenar av varierande storlekar. Vid finrensningen av schakt 5 som öppnades i anslutning till det fyndförande utredningsschaktet påträffades ett kvartsavslag (F1). I schakt 6 framkom ytterligare ett kvartsavslag (F2) och ett splitter (F3). De påträffade fynden föranledde att ytterligare ytor schaktades fram intill fyndplatsen. Vid den efterföljande rensningen av de kompletterande sökschakten intill F2 och F3 framkom dock endast ett kvartsavslag till (F4).

Stora delar av de övriga schakten finrensades med skårslev, dock utan att några lämningar framkom. Därefter grävdes rutor i anslutning till de platser där fynd påträffats (R1-R10), utan resultat. Schakt 12 öppnades upp i syfte att fånga upp eventuella spår av aktiviteter i anslutning till Glysas grav (Stora Malm 36:1). Stora delar av schaktet rensades för hand med skårslev. Därtill grävdes två rutor i det öppnade schaktet (R11-R12). Inget av antikvariskt intresse framkom, varken i schaktet eller i rutorna (se bilaga 6).

Fyndmaterial

I samband med den arkeologiska förundersökningen framkom rensfynd i form av kvartsavslag (F1-F4) i schakt 4 och 5 (se figur 6 och bilaga 4).

F1 utgörs av ett nästan helt plattformsavslag, cirka 40x38 millimeter stort som väger 9,20 gram. Avslaget uppvisar flera skärande egg. Fyndet gjordes i det schakt som öppnades upp i anslutning till det utredningsschakt där fynd av kvartsavslag påträffades (se bilaga 6). De övriga fynden (F2-F4) framkom vid finrensningstillfället av den östra delen av schakt

6. Fynden utgjordes av ett helt plattformsavslag med rester efter en rundad utsida som är 42x35 millimeter stort och väger 20,60 gram. Den rundade utsidan indikerar att avslaget kom från en kärna av nodulkvarts. F3 består av ett splitter som väger 0,78 gram. F4 utgörs av den distala delen av ett större plattformsavslag, som är cirka 45x35 millimeter stort och väger 17,82 gram.

Endast splittret skvallrar om att någon form av tillslagning av kvarts skett på plats, om än i mycket begränsad omfattning. F1, F3 och F4 är relativt stora avslag och uppvisar alla mer eller mindre längre skärande egg. Avslagets morfologi tillsammans med att de är så pass fåtaliga, tyder på att det troligen rör sig om kasserade verktyg, förslagsvis knivar och skrapor. De utgör med andra ord inte rester efter en slagplats för tillverkning av verktyg.

Utvärdering

I samband med fältarbetets slutfas samrådde Sörmlands museum med länsstyrelsen om möjligheten att slutundersöka de aktuella lämningarna inom ramen för den arkeologiska förundersökningen. Samrådet skedde i enlighet med länsstyrelsens önskemål (länsstyrelsens kravspecifikation, daterad till den 2009-09-22). Anledningen till förfarandet berodde på lämningarnas mycket begränsade omfattning och karaktär (se nedan).

Omfattning & karaktär

Genom den arkeologiska förundersökningen har fornämningarnas omfattning, sammansättning och rumsliga utbredning kunnat bestämmas.

Figur 6. Tre kvartsavslag (F1, F2 och F4) och ett kvartssplitter (F3) som påträffades vid förundersökningen. Till vänster syns en linjal med centimeter och millimeter. Bilden har krympts något. Foto: Patrik Gustafsson 2009, Sörmlands museum.

Vid förundersökningen har det kunnat konstaterats att hålvägen (Stora Malm 233:1) varken återfinns inom eller utom vägarbetsområdet. Lämningen bör med andra ord utgå ur fornlämningsregistret. Inte heller påträffades några lämningar som kunde knytas till Glysas grav (Stora Malm 36:1). Det aktuella förundersökningsområdet var dock relativt smalt här (se bilaga 6). Med andra ord går det inte att utesluta möjligheten att det skulle kunna finnas ytor med lämningar som kan knyta an till graven, till exempel direkt norr om vägarbetsområdet.

När det gäller fornlämningen Stora Malm 282 utgörs av spåren efter mycket begränsade aktiviteter i form av fåtaliga fynd av slagen kvarts. Platsen för fynden var inte direkt påverkad av av senare tiders aktiviteter. Fynden återfanns i två mindre koncentrationer. Den ena fyndsamlingen var belägen inom den centrala delen av den utmarkerade fornlämningspolygonen. Fynden utgörs av de två kvartsavslag som gjordes vid den särskilda utredningen (Grusmark 2006) samt F1 som framkom vid förundersökningen. Den andra koncentrationen är belägen cirka 35 meter längre åt nordöst och utgörs av två kvartsavslag och ett kvartssplitter som påträffades vid den aktuella förundersökningen. Fynden förekommer i så små mängder samt var allt för glest spridda i rummet för att man kan tala om en boplatz (se under vetenskaplig potential). Vid undersökningen påträffades inget organiskt material.

Bortsett från de aktuella fornlämningarna påträffades även spår från senare tiders bruk. Lämningar efter en spännstation till en luftlinbana återfanns i den södra delen av undersökningsområdet. Luftlinbanan gick från Forssjö bruk till Katrineholm och fraktade timmer och järn under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet (Jansson 2000, s. 95).

Datering

Inget organiskt material påträffades vid förundersökningen, därmed har heller inga ¹⁴C-dateringar genomförts. Kvartsavslagen är fåtaliga och relativt allmänna till sin karaktär. Generellt är det svårt att datera enstaka kvartsavslag.

Kvar finns då möjligheten att ge en grov datering utifrån en diskussion baserat på landhöjningsprocessen. Fynden är gjorda på runt 50 meter över havet. För det aktuella området borde det innebära att kvartsavslagen deponerats vid ett tillfälligt besök på platsen för cirka 7000-8000 år sedan. Förutsatt att platsen var strandbunden vid besöket (se bilaga 7, samt Risberg et al 2006, s. 45). Platsen var då belägen vid den södra änden av en större ö, invid ett sund i en innerskärgård (se bilaga 7). En datering till runt 5000-6000 f. Kr. skulle mycket väl stämma in på avslagen. Fynden består, som ovan beskrivits, av kasserade verktyg, till exempel i form av knivar och skrapor och inte av restprodukter kvarlämnade på en slagplats.

Den föreslagna dateringen kan dock inte antas förutsättningslöst. Åsar har i alla tider nyttjats som kommunikationsleder (se till exempel Hallgren 2008, s. 51). Ett sådant resonemang skulle då öppna upp för att avslagen lika gärna kunde ha deponerats vid ett rasttillfälle av en vandrare på åsen under till exempel tidig- eller mellan-neolitikum. Frågan är bara varför just den här platsen skulle vara ett bra rastställe under neolitikum? Här framhålls det dock att det är lättare att förstå det topografiska läget som ett strandhugg under mesolitikum.

Efter stenåldern händer inte så mycket på platsen, bortsett från uppförandet av luftlinbanan som anläggs år 1899 och läggs ned år 1933 (se Jansson 2000, s. 95).

Vetenskaplig potential

Fornlämningen Stora Malm 282 karaktäriseras av ett tillfälligt besök på platsen för kanske 7000 år sedan. Kanske har man lagat eller tillverkat ett föremål, slaktat villebråd eller dylikt. I ett rörligt fiskare-, samlare- och jägaresamhälle ingick en variation av platser som brukades för olika ändamål. Inom dessa platser ryms såväl samlingsboplatser som platser för tillfälliga stopp. Kunskapen om de sistnämnda platserna är dåligt kända, eftersom de sällan undersöks arkeologiskt. Sådana platser utgjorde också en del av alla de noder som ingick i det system av platser som nyttjades under mesolitikum i dagens Södermanland. Möjligheten att spåren skulle kunna vara yngre, det vill säga neolitikum, är svåra att argumentera för. Det skulle dock kunna vara en ingång till att diskutera kring möjliga landfärdvägar under neolitikum.

Sammanfattning

Sörmlands museum har under perioden 091109-091116 efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning av en utpekad stenåldersboplatz, Stora Malm 282, hålvägen Stora Malm 233:1 samt inom närområde till Glysas grav, Stora Malm 36:1. Fornlämningarna är belägna inom område för ny vägsträckning, Eriksberg 1:1, Stora Malms socken, Katrineholms kommun i Södermanlands län. Den arkeologiska förundersökningen utfördes med anledning av att Vägverket Region Mälardalen avser att bygga en ny vägsträckning, *Östra förbifarten Katrineholm*.

Vid förundersökningen har det konstaterats att hålvägen (Stora Malm 233:1) inte återfinns inom vägarbetsområdet. Inte heller påträffades några lämningar som kunde knytas till Glysas grav (Stora Malm 36:1). Den tidigare utpekade stenåldersboplatzen Stora Malm 282 utgörs av spåren efter mycket begränsade aktiviteter i form av ett fåtal fynd av slagen kvarts. Därutöver påträffades spåren efter en spännstation till en luftlinbana från

slutet av 1800-talet i den södra delen av förundersökningsområdet. I enlighet med länsstyrelsens önskemål har lämningarna slutundersökts inom ramen för den genomförda förundersökningen.

Referenser

Arne, Ture J. 1909. Om det forntida Södermanland. Några bidrag till historien om dess bebyggande. I: *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 14. Södermanlands fornminnesförening*. Strängnäs.

FMIS. Informationssystemet för fornminnen, Flens socken, Södermanlands län. Riksantikvarieämbetet.

Grusmark, Cecilia. 2006. *Stenålder på Katrineholmsåsen: förbifart Katrineholm, väg 55/56, Södermanland, Östra Vingåkers och Stora Malms socknar, Eriksberg m.fl., Fannstorp, Båltsnäs, RAÄ 282, RAÄ 283 och RAÄ 284. Kompletterande arkeologisk utredning, etapp 1 och arkeologisk utredning, etapp 2*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Mitt, rapport 2006:21. Stockholm.

GSD. Geografiska Sverigedata. Digitala fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län. Lantmäteriet, Gävle.

Gröna kartan (GSD) Katrineholm 9G NO. Lantmäteriet, Gävle.

Hallgren, Fredrik. 2008. *Identitet i praktik. Lokala, regionala och överregionala sammanhang inom nordlig trattbägarkultur*. Diss. Institutionen för arkeologi och antik historia. Coast to Coast book-17. Uppsala Universitet. Uppsala.

Hjelmberg, Hilding. 1967. *Katrineholm. Del 1-3. Ursprunget. Från stig till järnväg. Den första generationen*. Katrineholm.

Jacobsson, Mikael. 1994. *Arkeologiska kulturmiljöer. Väg 55/56 förbifart Katrineholm. Stora Malm och Floda socknar, Katrineholms kommun, Södermanland*. Riksantikvarieämbetet byrån för arkeologiska undersökningar UV Stockholm, rapport 1994:67. Stockholm.

Jansson, Stig. 2000. *Forssjöqwarn och Forssjö bruk. Vattenanvändning och industriverksamhet under fem sekler, 1500-2000*. Katrineholm.

Kihlstedt, Britta. 2003. *Östra förbifart Katrineholm. Väg 55/56, Stora Malm, Floda och Östra Vingåkers socknar, Södermanland. Särskild utredning etapp 1*. Riksantikvarieämbetet avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Mitt, rapport 2003:26. Stockholm.

Rikets allmänna kartarkiv (RAK).

Aktbeteckning: J112-66-16. Häradskartan, Stora Malm. År 1897-1901.

Risberg, Jan., Berntsson, Annika. & Kaislahti Tillman, Päivi. 2006. *Strandförskjutning under mesolitikum på centrala Södertörn, östra Mellansverige. Kvartärgeologisk undersökningar längs väg 73, Överfors-Västnora*. Stockholms universitet, Institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi. Rapporter från Arkeologikonsult 2006:2037. Upplands Väsby.

Schnell, Ivar & Ståhle, Carl Ivar. 1938. *Rannsakningar om antikviteter i Södermanland 1667-1686*. Sörmländska handlingar N:o 5. Södermanlands Hembygdsförbund. Nyköping.

SGU. Sveriges geologiska undersökning. Jordartskartan Katrineholm 9G NO. Skala 1:50 000. Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). Uppsala.

Strandlinjekarta beräknad med en numerisk modell utvecklad vid SGU. © Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). Medgivande: Dnr 30-1495/2003.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Arkeologiska meddelanden 2009:10
Södermanlands museums dnr: KN-KUS09-305
Länsstyrelsens dnr: 431-9888-2009
Tid för undersökningen: 091109-091116
Personal: Patrik Gustafsson & Mikael Nordin
Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 9G 7f. Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1:10 000.
x6538973 y1526229 (SV)
Koordinatsystem: RT90 25 gon V
Höjdsystem: RH 70
Utredningsområde: Extensivt; cirka 4500 m², Intensivt; 443 m².

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-4 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning.

Bilagor

1. Schakttabell

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Terräng/Lagerföljd	Anmärkning	X	Y	Z
1	2,4x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan stenig sand		6539020,85	1526238,13	51,1
2	2,2x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan stenig sand		6539010,72	1526244,01	50,92
3	2x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6538980,64	1526250,79	49,52
4	21x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan stenig sand		6538974,24	1526255,55	48,83
5	42x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan stenig sand		6538995,46	1526245,92	50,36
6	22x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan mycket stenig och grusig sand		6539007,80	1526275,40	52,22
7	15x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan mycket stenig och grusig sand		6539011,28	1526262,13	52,73
8	12x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan mycket stenig och grusig sand		6539016,29	1526255,63	52,45
9	21x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan mycket stenig och grusig sand		6539046,23	1526256,02	54,53
10	14x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan grus		6539020,89	1526243,56	51,84
11	19x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6539007,24	1526225,11	50,17
12	41x1,5	0,1	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6539005,22	1526194,80	48,65

2. Ruttabell

Ruta	Storlek (m)	Djup (m)	Terräng/Lagerföljd	Anmärkning	X	Y	Z
1	1x1	0,25	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan stenig sand		6539000,5	1526242,5	50,29
2	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6538992,5	1526248,5	50,29
3	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6538994,5	1526247,5	50,19
4	1x1	0,1	Skogsmark; stenig sand,	I schakt 4	6539012,5	1526278,5	52,72
5	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan stenig sand		6539012,5	1526280,5	52,99
6	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan mycket stenig och grusig sand		6539012,5	1526273,5	52,73
7	1x1	0,15	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan grusig sand		6538982,5	1526252,5	49,61
8	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6538995,5	1526240,5	49,88
9	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan sand		6538996,5	1526244,5	50,20
10	1x1	0,2	Skogsmark; 0,05 förna, 0,05 blekjord, sedan grusig sand		6539020,5	1526280,5	53,52
11	1x1	0,1	Skogsmark; sand, 0,05 blekjord, sedan sand	I schakt 12	6539006,5	1526189,5	48,61
12	1x1	0,1	Skogsmark; sand	I schakt 12	6539014,5	1526180,5	48,89

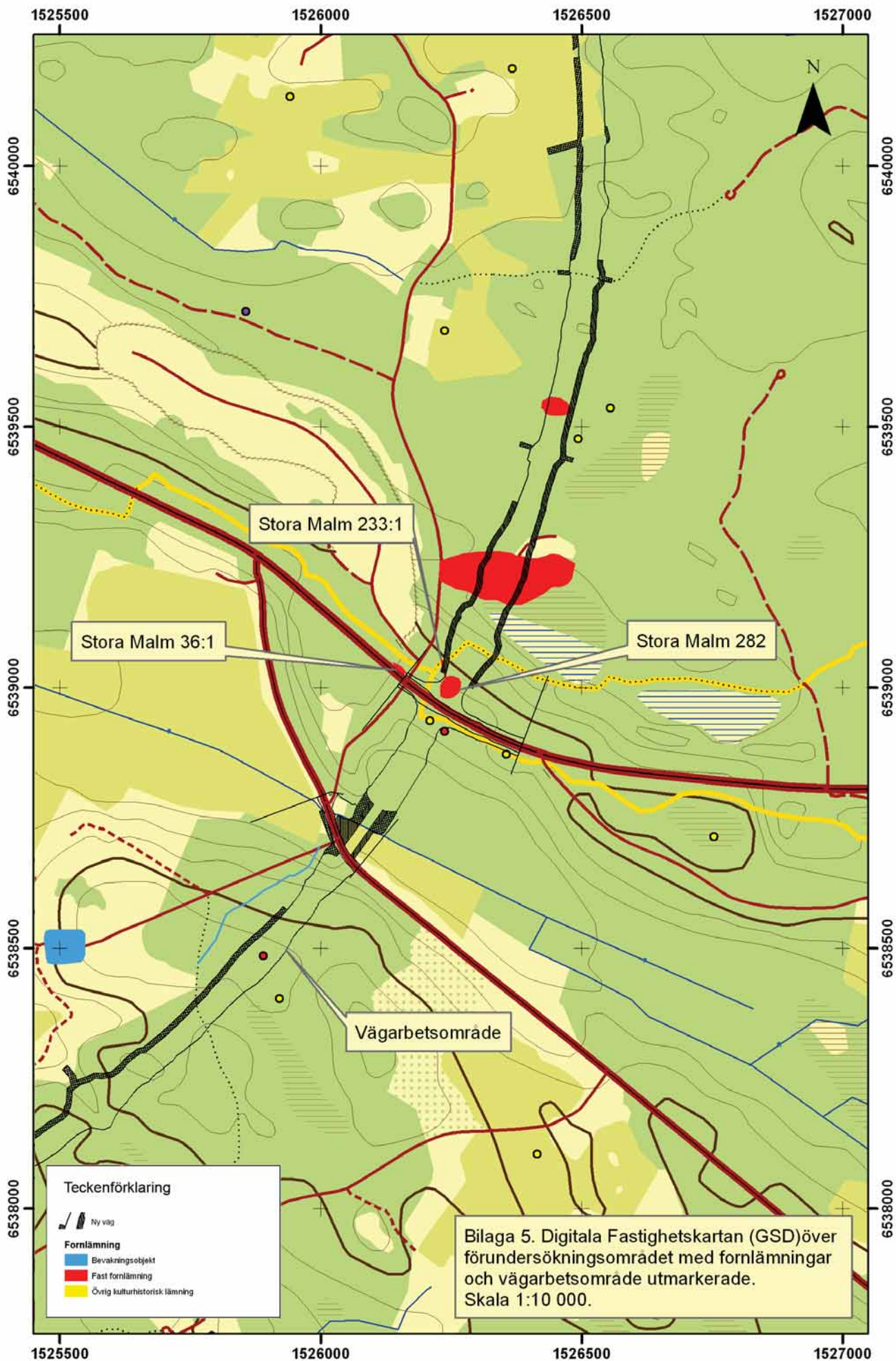

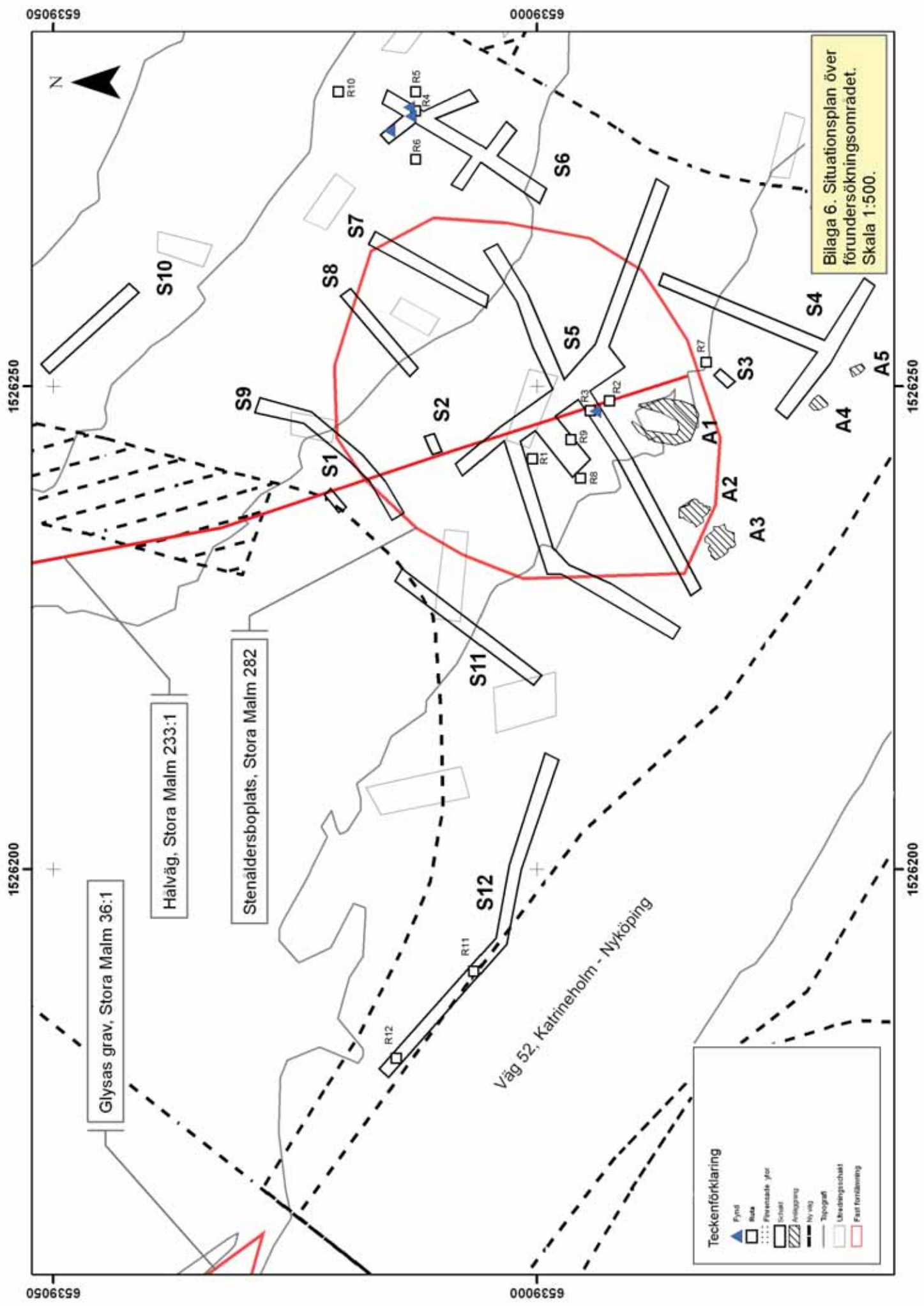
3. Anläggningsregister

Anr	Typ	Form (plan)	Form (profil)	Storlek (m)	Utseende	X	Y	Z
A1	Koja	Oval	U-formad	4x2	En ca 1 m bred vall, ca 0,5 m hög omgärdar en oval grop ca 1 meter djup. Ingång från norr. Väggar delvis skodda med sten och betong.	6538986,01	1526246,41	49,96
A2	Stolphål	Rundad	-	2x2	Av sprängsten ca 1,5-0,7 m stora skodd stolphål. I hålet ett kraftigt fäste av järn	6538983,75	1526236,97	48,83
A3	Stolphål	Rundad	-	2x2	Av sprängsten ca 1,5-0,7 m stora skodd stolphål. I hålet ett kraftigt fäste av järn	6538981,07	1526233,91	48,64
A4	Stag	Oregelbundet	-	1x1	Stenblock med järnbult i	6538970,88	1526248,21	48,64
A5	Stag	Oregelbunden	-	1x1	Stenblock med järnbult i	6538966,88	1526251,67	48,51

4. Fyndregister

Fnr:	Fyndomständighet	Schakt	Sakord	Antal	Vikt(g)	Material	Anmärkning	X	Y	Z
1	Rensfynd	5	Avslag	1	9,2	Kvarts	Helt avslag, D:5	6538993.97	1526247.41	50,20
2	Rensfynd	6	Avslag	1	20,6	Kvarts	Helt avslag, F, mmodul	6539013.23	1526278.89	52,83
3	Rensfynd	6	Splitter	1	0,28	Kvarts		6539013.02	1526277.96	52,75
4	Rensfynd	6	Avslag	1	17,82	Kvarts	Fragment, B:5	6539015.25	1526276.46	52,97

Bilaga 6. Situationsplan över förundersökningsområdet. Skala 1:500.

Teckenförklaring

	Finnd
	Ruta
	Förutsatta ytor
	Schakt
	Avläggning
	by väg
	Topografi
	Undergrävschakt
	Fäst förslutning

Glysas grav, Stora Malm 36:1

Hälväg, Stora Malm 233:1

Stenåldersboplats, Stora Malm 282

Väg 52, Katrineholm - Nyköping

